

Josep Tarradellas, el compromís amb la política i la fidelitat a un país

PELAI PAGÈS

Universitat de Barcelona

A vint anys del seu decés, esdevingut el 10 de juny de 1988, i a més de trenta anys del seu retorn –el seu famós “Ja sóc aquí”, que va pronunciar el dia 23 d’octubre de 1977 des del balcó del Palau de la Generalitat– la figura de Josep Tarradellas i Joan, nascut a Cervelló el 19 de gener de 1899, assoleix una dimensió inèdita entre els polítics catalans del segle XX.

Inciat en la vida política durant la segona dècada del segle, la seva trajectòria arriba fins el 1980, moment en què, després de les primeres eleccions autonòmiques, va abandonar la Presidència de la Generalitat de Catalunya –que havia ostentat des del 1954– i al mateix temps va decidir abandonar la política activa. Pocs polítics catalans han tingut una trajectòria tan dilatada en el temps i, al mateix temps, han desenvolupat el paper transcendent que Tarradellas va assumir sobretot en tres moments claus de la nostra història més recent: els anys de la guerra civil, el llarg exili i la transició democràtica.

El primer repte: la difícil guerra

Quan el juliol de 1936 va esclatar la guerra civil, Josep Tarradellas era ja un polític fet, de 37 anys d’edat, i amb experiència de govern. Secretari General d’Esquerra Republicana quan es va constituir aquesta formació política el març de 1931, en vigílies de les eleccions municipals que van propiciar la proclamació de la Segona República, havia estat ja diputat tant en el parlament republicà com en el català, i fins el gener de 1933 havia estat conseller de Governació i de Sanitat del Govern de la Generalitat. Fins i tot havia tingut enfrontaments amb el president Macià i durant un temps s’havia separat d’Esquerra i havia format part del grup crític que es vertebava a l’entorn de *L’Opinió*.

Però el seu paper més important l’havia de desenvolupar durant la guerra, en el doble front d’intentar vertebrar el conjunt de forces polítiques catalanes que constituïen el bloc antifeixista i d’intensificar l’esforç de guerra per vèncer els militars insurrectes. En els dos camps el repte no era pas petit, ans el contrari. En primer lloc, per la situació en què es va trobar la rereguarda catalana a partir del moment en què s’inicià la guerra. La pèrdua del paper hegemònic de l’Esquerra Republicana, que havia vertebrat la política catalana des del 14 d’abril de 1931, la nova hegemonia social i política del moviment anarco-

sindicalista, l’inici d’un procés col·lectivitzador en l’economia i de profundes transformacions tant en l’economia com en la societat catalanes, i tot plegat en el marc de la guerra, configurava una realitat clarament nova i de difícil resolució.

Segurament Josep Tarradellas fou dels pocs polítics republicans que a partir de juliol de 1936 va tenir clares les prioritats, que passaven bàsicament per guanyar la guerra i per col·laborar amb totes les forces polítiques catalanes que compartissin aquesta prioritat, conscient, naturalment, que a la guerra s’hi jugava el futur de Catalunya. Per aquesta raó fou dels pocs republicans catalanistes que va mantenir un bon clima de relació i col·laboració amb els anarquistes catalans. No en va sabia, com també ho sabia el propi president Companys, que no es podia guanyar la guerra en contra del gran moviment social que representava la CNT. No fou per casualitat que Tarradellas –a més d’assumir de bell nou tasques de govern a partir del mateix juliol de 1936– fou el representant de la Generalitat dins del Comitè Central de Milícies Antifeixistes de Catalunya i quan el setembre de 1936 es constituí l’anomenat govern d’unitat –l’únic govern, en tota la guerra, que va integrar la totalitat de les forces polítiques antifeixistes de Catalunya– n’assumís la presidència. Aquesta voluntat d’unitat, davant de reptes i requeriments importants, de fet Tarradellas l’havia de mantenir en el decurs de tota la seva trajectòria política.

Però, segurament, dels anys de guerra la realització que més va destacar, en l’acció política de Tarradellas, fou la creació de les indústries de guerra, un àmbit en què la col·laboració del polític republicà amb els anarquistes es va afegir també a la col·laboració amb els militars republicans, una estranya combinació a tres bandes –la mobilització obrera del sindicat, la capacitat tècnica dels militars i la gestió política de Tarradellas– que va donar uns resultats inèdits en tota la història de Catalunya.

Perquè Tarradellas era conscient que només amb una indústria d'armament capaç de subministrar de material necessari al front d'Aragó –el front català per excel·lència– i a la resta de fronts peninsulars es podia guanyar la guerra. Sense negligir la seva tasca en el món de les finances i de l'economia de Catalunya –com a president del Govern signà el Decret de Col·lectivitzacions i Control Obrer, l'octubre de 1936, i impulsà els decrets de S'Agaró o Pla Tarradellas que pretenien organitzar la hisenda del país, el gener de 1937– la seva obra en el terreny de les indústries de guerra fou considerable i no estalvià esforços de cap mena quan va haver de negociar amb el Govern de la República la recepció de les divises indispensables per poder comprar primeres matèries.

La defensa intransigent de la indústria de guerra catalana va acabar provocant una actitud contundent de Tarradellas, davant del boicot que estava patint per part del govern de la República i dels atacs rebuts dins de Catalunya, sobretot per part del Partit Socialista Unificat de Catalunya. Segurament, per aquesta raó, les úniques vegades que públicament va ser crític amb dirigents del PSUC foren el febrer de 1937, quan va sortir al pas de les crítiques realitzades pel secretari general del Partit, Joan Comorera, i l'abril del mateix any, quan replicava un article d'Àngel Estivill, al qual acusava que “per tal de defensar la posició política determinada d'un partit, es diuen i afirmen les més arbitràries falsedats i els comentaris més capriciosos amb una despreocupació sorprenent”. Tarradellas no va perdonar al PSUC durant la guerra que, a partir dels fets de maig de 1937, actués de cavall de Troia del Govern de la República, per desmantellar, com ho va fer en dos temps, les indústries de guerra catalanes. I és que, encara l'any 1976, en una entrevista que li féu Tristán la Rosa i que va sortir publicada a *La Vanguardia Española*, el 8 de setembre d'aquell any, reivindicava com a pròpia la tasca que va desenvolupar la Comissió de la indústria de guerra que ell va presidir fins a la seva dissolució, per part del govern republicà de Negrín, l'agost de 1938. Hi ha pocs dubtes sobre el fet de què fou una de les realitzacions que més satisfacció li va donar de totes les que va portar a terme durant els conflictius anys de la guerra.

Tarradellas a l'exili: la Presidència de la Generalitat

La concepció unitària que va defensar durant una guerra i que va acabar perdent-se la va prosseguir a partir de 1939, després de la derrota. Certament, esperaven temps durs. L'exili a França va venir seguit de la guerra

europea, de la invasió alemanya del territori francès i d'una detenció per part del govern col·laboracionista de Vichy, que el va obligar a fugir a Suïssa. Alliberada França, i tan bon punt s'acabà la guerra mundial, Tarradellas va potenciar Solidaritat Catalana, una de les instàncies unitàries que van aparèixer a l'exili davant l'expectativa d'una intervenció aliada que foragités la dictadura franquista. I per bé que, després de l'afusellament de Lluís Companys, el 1940, fou nomenat Josep Irla com a president de la Generalitat –havia estat el darrer president del Parlament de Catalunya durant l'última etapa de la guerra–, Tarradellas fou la personalitat més rellevant de l'Esquerra Republicana durant aquest període.

Una etapa llarga, un exili feixuc i carregat de problemes i tensions entre el conjunt de les forces polítiques catalanes, que en bona mesura se centraven en els problemes heretats de la guerra i sobretot de la derrota. De fet, Tarradellas va poder assumir aquest nou període pel fet que s'havia convertit ja en un polític literalment de “pedra picada”, un home amb una personalitat molt marcada, que difícilment donava el braç a tòrcer quan creia que tenia raó. Per aquesta raó, quan a partir de 1954 va substituir Irla a la Presidència de la Generalitat a l'exili, no van mancar problemes ni conflictes, tant dins com fora del seu partit.

La seva Presidència davant de la màxima institució del govern autònom català no fou gens fàcil. Entre altres

raons perquè hi va haver un moment en què Tarradellas semblava l'únic polític, dins i fora de Catalunya, que creia que en un futur més o menys llunyà es produiria la restitució de la Generalitat en territori català. És interessant destacar que Tarradellas va assumir el càrrec –que, altrament, sempre li fou discutit per alguns sectors de l'exili català– en un moment en què a Catalunya l'oposició antifranquista coneixia una llarga travessa pel desert. La repressió que va seguir les vagues de 1951 –la de tramvies i la general– havia desestructurat completament l'oposició, mentre el règim franquista es consolidava i aconseguia progressivament el reconeixement internacional que culminava el 1955, amb l'entrada d'Espanya a la ONU. Segurament per aquesta raó, perquè poques coses es podien fer a l'interior del país, l'objectiu inicial de Tarradellas va ser consolidar la seva Presidència, buscant suports allà on mantenia més fidels, que era entre l'exili català d'Amèrica. No en va el seu nomenament havia tingut lloc a l'ambaixada espanyola de Mèxic. Els anys 1956, 1958, 1959 i 1960 va realitzar sengles viatges per terres americanes i el 1959 –cinc anys després del seu

Josep Tarradellas fou dels pocs polítics republicans que a partir de juliol de 1936 va tenir clares les prioritats, que passaven bàsicament per guanyar la guerra, conscient que a la guerra s'hi jugava el futur de Catalunya

nomenament com a president de la Generalitat– va sobreviure a una operació de setge i enderrocament iniciada des de l'interior i des d'algun sector de l'exili, que plantejava la conveniència de nomenar un nou president de la Generalitat.

A partir de 1959 –quan s'intensificaren significativament les accions de l'oposició antifranquista de Catalunya, que ja van mantenir la seva continuïtat en el decurs dels anys 60– i ja instal·lat a Saint-Martin-le-Beau de manera definitiva, va saber desenvolupar una relació molt intensa amb nombroses personalitats tant de dins com de fora del país i intensificà també el contacte amb el conjunt dels partits polítics catalans. L'extensa correspondència que va mantenir durant aquests anys posa de relleu que, a desgrat de les discrepàncies que podia manifestar amb una opció política o una altra, va mantenir contacte pràcticament amb tothom, des de destacats militants anarcosindicalistes, com Frederica Montseny o Joan García Oliver, fins a comunistes del PSUC, com Josep Muni, o destacats catòlics com Ramon Sugranyes de Franch. Era clar que avantposava la Presidència de la Generalitat a la seva militància política. D'alguna manera, Tarradellas volia seguir essent el president de tots els catalans, encara que les circumstàncies fossin del tot excepcionals.

Evidentment, això no volia dir que Tarradellas no manifestés les seves posicions i que, a vegades, fos extraordinàriament crític amb algunes actuacions. I, en el decurs dels anys seixanta, va ser especialment crític respecte a l'actuació de l'abat de Montserrat, Aureli M. Escarré, a partir de les seves famoses declaracions al diari francès *Le Monde*, el 14 de novembre de 1963, que li van valer l'exili a Itàlia la primavera de 1965 i de les actuacions polítiques que aixoplugava el monestir de Montserrat. Si bé va mantenir una molt cordial correspondència amb Escarré, pràcticament fins a vigílies de la seva mort, no es va estar de criticar-lo per les seves activitats polítiques i per la condescendència que estava mantenint amb els comunistes del PSUC. Tarradellas considerava que Montserrat s'havia de despolititzar i havia de quedar al marge del debat i de les lluites polítiques de Catalunya, tot mantenint-se en la seva funció d'ordre espiritual. En privat, i en múltiples converses i notes conservades, també mantenia reticències respecte al PSUC, el partit que estava vertebrant la majoria d'activitats antifranquistes a l'interior de Catalunya, ben segur perquè tenia molt present la seva actuació durant la guerra civil. I tampoc va estalviar crítiques a Òmnium Cultural, l'en-

titat civiocultural creada el 1961 per determinats sectors de la burgesia catalana amb l'objectiu de promocionar la llengua i la cultura catalanes. Dels seus dirigents va arribar a escriure que “ésser o dir-se catalanistes a Barcelona, franquistes a Madrid i servir fidelment el règim, i al passar la frontera presentar-se com ultra-nacionalistes (...) això serà per l'Òmnium Cultural de resultats catastròfics”.

Quan el novembre de 1971 es va constituir a l'interior del país l'Assemblea de Catalunya, que havia d'encapçalar les lluites de l'oposició majoritària durant els darrers anys de la dictadura franquista, també va ser crític amb moltes de les actuacions d'aquesta instància unitària, en la qual –Tarradellas ho tenia ben present– els comunistes del PSUC hi seguien jugant un paper clau. Les múltiples “cartes confidencials” que Tarradellas, com a president de la Generalitat, va escriure durant aquests anys i que feia arribar a tots els racons del país, testimonien una clara voluntat de conservar el seu protagonisme polític i el de la institució que encarnava de cara el futur.

I certament, habilitats no n'hi mancaven. Josep Pla, que el va visitar a començaments del 1960, el va retratar “com un home de govern, com un polític a les ordres de la continuació de la societat” i el va definir de manera molt peculiar: “És un home que separa el que la política ha estat sempre i el que sempre serà: un art de moure les masses, del mètode indispensable per a la resolució de les coses, que és el mètode diplomàtic. El senyor Josep [Tarradellas] és avui, essencialment, un diplomàtic, un home de negociació permanent i sistemàtica”. Pla considerava Tarradellas com un home antisentimental, antiefectista, antidemagog, “un home clar, coherent, bon observador, sense brillantina, caut, astut, intel·ligent, prudent i valent, format per una navegació difícil i llarga”. Un home –acabava l'escriptor empordanès– que “té pressa perquè la qüestió de Catalunya li produeix una angúnia permanent”.

Tarradellas a la transició

Si entre 1954 i 1975 –durant dues llargues dècades– el mèrit fonamental de Tarradellas havia estat mantenir la Generalitat, la institució llegada de la legalitat democràtica republicana, i el seu reconeixement entre el conjunt de la oposició antifranquista, a partir de la mort de Franco, el 20 de novembre de 1975, i davant de l'expectativa de canvis que es preveien com a inevitables, el repte que se

Si a la mort de Franco Tarradellas era un perfecte desconegut per la majoria dels catalans, en vigílies de la celebració de les primeres eleccions democràtiques, el juny de 1977, era conegut ja per molts catalans com el president legítim de la Generalitat històrica

li plantejava era el d'intentar recuperar el protagonisme que li permetés jugar un paper important en l'immediat futur. Tarradellas era conscient que entre un sector de l'oposició antifranquista catalana –sobretot la que es vertebra a l'entorn dels comunistes del PSUC i de Jordi Pujol, que el 1974 havia constituït la Convergència Democràtica de Catalunya– no gaudia de grans simpaties, però sabia que de fet ell encarnava la legitimitat d'una institució que a la Catalunya de la transició representava l'autonomia, un dels objectius –juntament a la llibertat i l'amnistia– que havia figurat com l'eslògan fonamental de totes les reivindicacions populars del tardofranquisme.

I ben aviat es va manifestar que, pesés a qui pesés, a Catalunya no es podria fer res sense Tarradellas. De fet, la seva residència a Saint-Martin-le-Beau ben aviat va contemplar un important pelegrinatge de catalans que anaven a retre tribut al president. Fins i tot representants de Fraga Iribarne, que aleshores era ministre

de l'Interior del primer govern de la monarquia presidit per Arias Navarro, van passar pel Clos de Mosny el febrer de 1976. I de seguida van començar a créixer els partidaris de Tarradellas a l'interior de Catalunya. A les darreries de 1976 es va constituir la Comissió Pro Retorn del President Tarradellas que durant els primers mesos de 1977 va inundar de cartells amb la imatge del president places i carrers de totes les poblacions catalanes. Si a la mort de Franco Tarradellas era un perfecte desconegut per la majoria dels catalans, en vigílies de la celebració de les primeres eleccions democràtiques, el juny de 1977, era

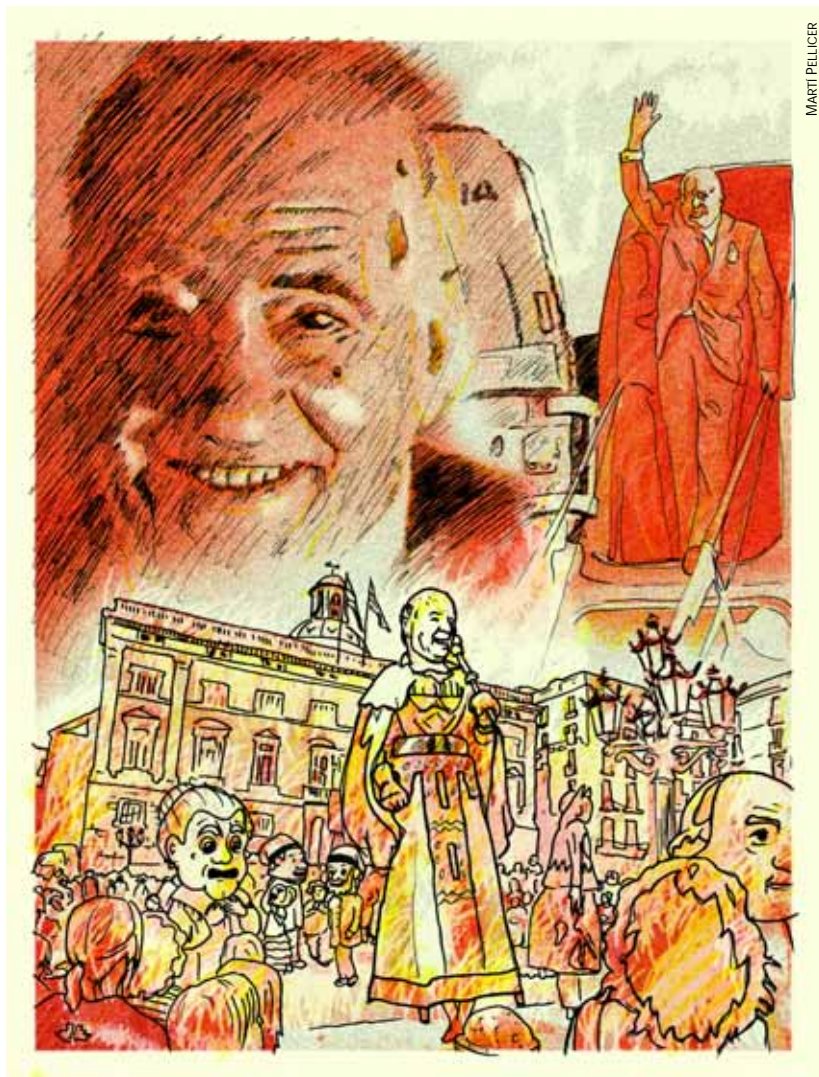
conegut ja per molts catalans com el president legítim de la Generalitat històrica.

I en aquest context va tornar a situar la seva estratègia de govern en el marc dels valors que havia defensat durant tota la seva trajectòria política. Conscient que hauria de negociar a dues bandes, amb el Govern espanyol i

amb les forces polítiques catalanes de l'interior, va situar els seus objectius en un llistó molt alt: per una banda, tenia clar que l'autonomia de Catalunya només podia aconseguir-se amb el retorn de la Generalitat, la institució històrica que ell mateix encarnava, i en segon lloc, considerava que Catalunya havia de mantenir entitat pròpia en la negociació amb el Govern espanyol. Per aquesta raó es va oposar a què Catalunya participés a l'anomenada Comissió dels 9 que estava negociant amb el govern Suárez les condicions per la posada en funcionament de la democràcia, i va acabar forçant la dimissió de Jordi

Pujol, quan aquest el desembre de 1976 va decidir integrar-se a la comissió espanyola. Val a dir que el febrer de 1977 s'havia constituït un Consell Consultiu de la Generalitat, format per 23 organitzacions polítiques i sindicals de Catalunya, que tenia per objectiu implicar directament l'oposició catalana en la represa institucional de la Generalitat històrica.

En aquests moments, però, en vigílies de les primeres eleccions democràtiques, no era clar encara quin havia d'ésser el paper que haurien de jugar Tarradellas i la

MARTÍ PELLICER

Generalitat republicana en el procés democràtic que s'havia endegat. I de fet no va quedar clar fins a les eleccions del 15 de juny de 1977. Fou aleshores quan Tarradellas portà a terme una de les seves accions més discutides: el 27 de juny va viatjar a Madrid per negociar directament amb el govern d'Adolfo Suárez el restabliment de la Generalitat. Fou un viatge sorpresa, i, segons va confessar el propi Tarradellas, fou la decisió més difícil que havia pres a la seva vida. De fet, el viatge només el coneixia Joan Reventós, el dirigent socialista, que acabava d'ésser nomenat president de l'Assemblea de Parlamentaris catalans. I quan la notícia, el mateix dia 27, va ser coneguda a Catalunya va ésser una autèntica bomba. Tarradellas havia decidit anar primer a Madrid, directament a negociar amb el Govern, perquè tenia clar que a Catalunya i a Barcelona només hi tornaria com a president de la Generalitat.

I val a dir que, en el procés de negociacions, amb Suárez, amb el ministre de la Governació Martín Villa, amb el rei, amb la majoria de dirigents polítics de la “*villa y corte*”, Tarradellas es va comportar com un autèntic *animal polític*. No només va deixar clar des del primer moment que la Generalitat com a institució era innegociable, sinó que va fer entendre al Govern que difícilment podria establir-se una monarquia constitucional i la pròpia democràcia sinó es satisfien les reivindicacions dels catalans. És cert que les negociacions van estar a punt de trencar-se en més d'una ocasió i que, finalment, Tarradellas, un polític republicà i d'esquerres, va haver d'acabar reconeixent la monarquia de Joan Carles, la institució llegada pel propi Franco, però en aquests moments pràcticament tota la oposició antifranquista ja ho havia fet també. I el propi rei havia acceptat encapçalar el procés cap a una democràcia.

El resultat de les negociacions fou el reial decret pel qual es restablí la Generalitat de Catalunya i permetia que Tarradellas retornés a Barcelona, investit per l'Estat espanyol com a president de la màxima institució catalana, en la jornada històrica del 23 d'octubre de 1977, en la que fou rebut per milers de catalans. Es va iniciar, a partir d'aquest moment, una nova etapa històrica, que es va cloure el 20 de març de 1980, amb la celebració de les primeres eleccions autonòmiques, i en la qual Tarradellas va formar un govern d'unitat, integrant el conjunt de forces polítiques que havien assolit representació parlamentària a les eleccions del 15 de juny de 1977. Aquest govern es va plantejar com a objectiu fonamental –com deia en la “declaració d'objectius” que va donar a conèi-

xer– “consolidar la vida política de Catalunya, garantia indispensable per a la validesa i eficàcia de l'autonomia futura”, “impulsar la reconstrucció cultural de Catalunya i garantir l'oficialitat de la llengua catalana” i, sobretot, “aconseguir un Estatut d'Autonomia per a Catalunya que estructurí el nostre autogovern i que doti la Generalitat dels poders, competències i recursos que facin possible el seu funcionament”.

De bell nou, com en altres moments de la seva trajectòria política anterior, Tarradellas s'havia d'enfrontar amb un repte important, no gens fàcil, perquè va haver de seguir defensant l'especificitat catalana, en un moment en

què el Govern espanyol es plantejava oferir el “*café para todos*”, que era una de les maneres d'aigülar l'autonomia catalana i els seus drets històrics. Per aquesta raó va acabar essent enormement crític amb l'Estatut d'Autonomia que va ésser aprovat en Referèndum el 25 d'octubre de 1979 amb una abstenció del 40,66% del cens electoral cata-

là. I per aquesta raó hagués volgut seguir presidint la Generalitat, si el conjunt de forces polítiques de Catalunya li hagués donat suport a les primeres eleccions autonòmiques del març de 1980. Però ja no va poder ésser, i es va acabar retirant de la política activa.

A partir d'aquell moment i fins a la seva mort, va seguir essent el polític independent que havia estat al llarg de la seva vida, i va opinar sempre amb absoluta llibertat sobre el nou procés polític engegat a partir d'aquest moment. Al marge dels acords o desacords que hom hagués pogut tenir amb ell al llarg de la seva dilatada carrera, és evident que fins al darrer moment va mantenir una coherència envejable en un polític que, tot i viure una experiència extraordinària, complexa i difícil, s'havia fixat com a objectiu ésser fidel als mateixos principis amb què havia iniciat feia més de seixanta anys la seva militància política. El seu compromís amb la política havia comportat sempre la seva fidelitat al seu país. ■

Tarradellas no només va deixar clar des del primer moment que la Generalitat com a institució era innegociable, sinó que va fer entendre al Govern que difícilment podria establir-se una monarquia constitucional i la pròpia democràcia sinó es satisfien les reivindicacions dels catalans